شۆبنهاوەر..گەورەترین فەیلەسوفی ڕەشبین

تۆماس وایتاکیر

لە عەرەبییەوە: باوکی پایان

دانەری ئەم کتێبە پرۆفیسۆر "تۆماس وایتاکیر"ە کە مامۆستای فەلسەفەیە لە زانکۆی ویکینسۆن/ماویزۆن لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و یەکێکە لەو نوسەرانەی تایبەتمەندە لە فیکری ئەڵمانی بەگشتی و فەلسەفەی شۆبنهاوەر بە تایبەتی. کەواتە دەبێ "شۆبنهاوەر" کێ بێت؟ دانەری کتێبەکە ئاوا وەڵامی ئەو پرسیارە دەداتەوە: "شۆبنهاوەر" گەورەترین فەیلەسوفی ڕەشبینی سەدە تازەکانە، ڕەشبینیەکەی بە جۆرێکە تا ئەو ئاستەی وەك نمونە دەیهێننەوەو پێیدەڵێن گەورەترین فەیلەسوفی ڕەشبین

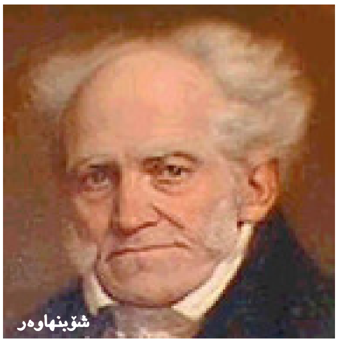

لە مێژوودا. بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە ئەو فەیلەسوفێکی گرنگ نییە، بگرە بەپێچەوانەوە، "شۆبنهاوەر" یەکێکە لە فەیلەسوفە دەگمەنەکانی ئەڵمانیا، لەپاڵ """کانت"و "هیگڵ"و"فیختە"و "شیلینگ"و "نیتچە"و ئەوانی دیکەدا. "شۆبنهاوەر" هاوسەردەمی "هیگڵ" بووەو دوژمنێکی سەرسەختیشی بووە.

ساڵی ١٧٨٨ لە شاری (دانتزیگ)و لە خێزانێکی بازرگانی دەوڵەمەند لەدایکبووە، باوکی ویستویەتی بیکات بە بازرگان، تاکو پیشەی خێزانەکەیان وەك میرات وەرگرێت و تابێت دەوڵەمەندبونی خێزانەکەیان زیاتربکات، وەلێ ئەو توانا ئەدەبی و فیکرییەی کە لە تەمەنێکی زوودا تێیدا دەردەکەوێ، ڕێگری ئەوەی لێدەکەن و لەباتی ئەوەی ببێت بە بازرگانێکی گەورە دەبێ بە فەیلەسوفێکی گەورە. لە واقیعدا سەروەت و سامانی خێزانەکەی یارمەتی

"شۆبنهاوەر"ی داوە بەبێ ئەوەی سەرقاڵی ئیشکردن و نان پەیداکردن بێت، زانست و زانیاری بەدەستبێنێت و فێری زمانەکان ببێت، بەپێچەوانەی "هیگڵ" یان بە پێچەوانەی زۆربەی زۆری بیرمەندەکان. لە مێژوی فیکرو ئەدەبدا، ئەوانەی لە خێزانە دەوڵەمەندەکان لەدایکبوون، زۆر دەگمەنن. لەبەر ئەم هۆیەیە "شۆبنهاوەر" هەر لە سەرەتای منداڵییەوە توانیویەتی سەفەر بۆ وڵاتانی ئەوروپا بکات و زمانە سەرەکییەکان فێرببێت، بەتایبەتی زمانی ئینگلیزی و فەرەنسی. بۆ ماوەیەك لە فەرەنسا و لە ئینگلتەرەدا ماوەتەوە، باوکی نازی کێشاوە و پارەیەکی زۆری بۆ خەرجکردووە.

دواتر دانەری کتێبەکە دەڵێ: "شۆبنهاوەر" دوای ئەوەی گەشتێکی دووردرێژ بە تەواوی ئەوروپادا دەکات، دەگەڕێتەوە بۆ ماڵەوە و لە کۆگاکەیاندا یارمەتی باوکی دەدات، بەڵام لە ساڵی ١٨٠٨ باوکی لە ڕوداوێکی کارەساتئامێزدا گیان لەدەستدەدا، باوکی لە شوێنێکی بەرزەوە دەکەوێتە ناو ئەو ڕوبارەی لە پشتی ماڵەکەیانەوە دەڕوات و کۆچی دوای دەکات. "شۆبنهاوەر" زۆر دڵگران و خەفەتبار دەبێ، چونکە باوکی "شۆبنهاوەر"ی زۆر خۆشویستووە و لە پارەپێدانا بێ دڵی کوڕەکەی نەکردووە و هەست و سۆزێکی ڕاستگۆیانەی باوکانەی بەرامبەر بە کوڕەکەی هەبووە. هەندێك دەڵێن بەشێوەیەکی عەفەویانە نەکەوتووەتە ناو ڕوبارەکەوە، بەڵکو خۆی کوشتووە، چونکە لەگەڵ ژنەکەیدا دڵخۆش نەبووە. هەندێکی تر دەڵێن ژنەکەی پاڵی پێوەناوە تاکو بکەوێتە ناو ئاوەکە و ئیدی خنکاوە. لەبەرئەم هۆیەیە "شۆبنهاوەر" دواتر هێرشێکی بێئامان دەکاتە سەر دایکی و ڕقێکی گەورەی لە دایکی و لە هەموو ئافرەتێکی دیکە دەبێتەوە. دایکی دوای ئەوەی مێردەکەی دەمرێ، کۆگاکە دەفرۆشێت و سەروەت و سامانەکە لەگەڵ خۆیدا دەبات و دەڕوات تاکو لە شاری (فامیار) بژی کە لەو سەردەمەدا پایتەختی ئەدەبی ئەڵمانیا بووە. لەوێ قاوەخانەیەکی ئەدەبی بۆ پێشوازیکردن لە ئەدیب و شاعیرو عاشقەکان دەکاتەوە، بگرە دەبێت بە نوسەری ڕۆمان و سەرکەوتنێکی باش بەدەستدەهێنێ کە گاڵتەی پێناکرێ. لە ماڵەکەی خۆیدا پێشوازی لە ئەدیبە گەورەکانی ئەڵمانیای کردووە، لەسەروی هەموویانەوە "گۆتە"، "گۆتە"هەر لەوێدا بۆ یەکەمجار "شۆبنهاوەر"ی گەنج دەناسێ.

دانەری کتێبەکە بەردەوام دەبێت و دەڵێ: دوای ئەوەی "شۆبنهاوەر" لە شاری (گۆتنگین) خوێندنی زانکۆ تەواودەکات، دەڕوات بۆ بەرلینی پایتەخت تاکو بڕوانامەی دکتۆرا بەدەستبێنێت، لەو سەردەمەدا زانکۆی بەرلین بەناوبانگترین زانکۆ بووە. لە واقیعدا "شۆبنهاوەر" بەتایبەتی بۆ ئەوە ڕۆشت بۆ بەرلین تاکو گوێ لە "فیختە" بگرێ و ئامادەی وانەکانی بێت، ئاشکرایە "فیختە" دوای مردنی "کانت"ی مامۆستای، بووە گەورەترین فەیلەسوف ئەڵمانیا و بەوە ناوبانگی دەرکردبوو کە گوتاربێژێکی لێزانە، بەڵام "شۆبنهاوەر" دوای ئەوەی "فیختە" دەناسێ و گوێ لە لێکچەرەکانی دەگرێ، لێی بێزاردەبێت، هۆکاری ئەو بێزاربونەی زۆرە، لەوانە "فیختە"لەبەر خاتری فەلسەفەکەی خۆی زیاد

لەپێویست کەسێکی دۆگمای دەمارگیرە.

ساڵی ١٨١٤ "شۆپنهاوەر" بە تەواوی نێوانی لەگەڵ دایکیدا تێکدەچیٚ و بڕیاردەدا لێی جیاببێتەوەو بەتەنها لە خانویەکی تایبەت بەخۆیدا بژی، وەك ئاماژەمان پێدا "شۆپنهاوەر" ڕقی لەدایکی بوو، گومانی لە دایکی بوو بەوەی لەپشت مردنە ناسروشتیەکەی باوکییەوە بێت. دواتر بۆ ماوەیەك لە شاری (دریسدین) ژیان بەسەردەبا، پاشان داوای لێدەکریٚ هەندیٚ وانەی فەلسەفە لە زانکۆی بەرلین بڵێتەوە، ناچار دەگەڕێتەوە بۆ بەرلین و تێدا نیشتەجیٚ دەبێت. لەویٚ "هیگڵ" دەبینیٚ، "هیگڵ" دوای مردنی "فیختە" کۆنترۆڵی زانکۆی بەرلینی کردبوو، بەتایبەتی کۆلێژی فەلسەفە، خوێندکاران لە هەمولایەکەوە ڕویاندەکردە وانەکانی "هیگڵ" و گوێیان لێدەگرت، "شۆپنهاوەر" لەوەدا هەڵەبوو کە بڕیاریدا لە هەمان ئەو کۆلیژەدا وانە بڵێتەوە کە "هیگڵ" وانەی تێدا دەوتەوە، لەبەر ئەم هۆیە هیچ کەسیٚ نەدەهاتە وانەکانی "شۆپنهاوەر"ەوە هەموان دەڕۆشتن بۆ گوێگرتن لە "هیگڵ" و "شۆپنهاوەر"یان بە تەنها لەگەڵ پێنج تا شەش کەسێکدا بەجێدەهێشت. ئیدی لەو چرکەساتەوە ڕقێکی گەورەی لەبەرامبەر "هیگڵ"دا پەیداکردو هەرگیز لێی خۆش نەبوو، دواتر لەبەرئەوەی ژمارەیەکی کەم خوێندکار ئامادەی وانەکانی دەبن، بۆیە تەنها دوای تێپەڕبونی شەش مانگ بەسەر کاری وانەوتنەوەدا، ناچار واز لە وتنەوەی وانەی زانکۆ دێنێت. لەو کات و ساتەدا کتێبە بەناوبانگەکەی بڵاودەکاتەوە کە دواتر ناوی بەنەمری تۆماردەکات، کتێبی (جیهان وەك ئیرادەو وەك وێناکردنێك)، لەو کاتەدا تەمەنی تەنها ٣١ ساڵ بوو، ئەمەش گەورەترین بەڵگەیە لەسەر ئەوەی لە تەمەنێکی زودا لەڕووی فەلسەفییەوە پێگەیشتبوو.

لە ئێستادا ئەو کتێبە بەیەکێك لە هەرە گرنگترین کتێبە فەلسەفییەکانی ئەو سەردەمە دادەنرێت، تێزە سەرەکییەکەی ئەو کتێبە ئەمەی خوارەوەیە: ئیرادەی فەردی مرۆڤ گرنگی و بایەخی نییە، چونکە واقعی کوێری چواردەور گەمارۆی دەداو دواجار تێکیدەشکێنیٚ، لێرەوە پێویست بە بەرگریکردن ناکات، بەڵکو پێویستە تەسلیمی قەدەرەکان ببین، ئەمەش بۆ ئەوەی مرۆڤ بە ئاسودەیی بمرێت و لەم ژیانە بێهودەیە ڕزگاری ببێت کە هیچ مانایەکی نییە.

بێگومان هیچ کەسیٚ گوێی بۆ ئەم فەلسەفە ڕەشبینە نەگرت کە دژ بە فەلسەفەی "هیگڵ"بوو، فەلسەفەی "هیگڵ" بانگەشەی ئەوەدەکات مرۆڤ بچێتە ناو ژیانەوەو کۆمەڵگا بەرەو باشتر بگۆڕێت، بگرە مێژوو دروستبکات. لەبەر ئەم هۆیەبوو لەو سەردەمەدا کتێبەکەی "شۆپنهاوەر" هیچی وای لێنەفرۆشراو تاکو دواساڵەکانی ژیانی ناوبانگێکی وای لێوە بەدەستنەهێنا، تەنها پێش مردنی بە چەند ساڵێك، ناوبانگی وەك بۆمبێکی تەوقیت کراو تەقییەوە. "شۆپنهاوەر" دوای ئەوەی لە زانکۆ دەست لە کار دەکێشێتەوە، بۆ ساتێك حەوانەوە ئەڵمانیا بەجێدەهێڵیٚ و دەڕوات بۆ ئیتالیا، لە ڕاستیدا مەسەلەی پارە هیچ گرفتێکی بۆ دروست نەکردبوو، ئەو بە پێچەوانەی زۆربەی فەیلەسوفەکانی دیکەوە، دەیتوانی بەبیٚ ئەوەی ئیش بکات بەئاسانی بژی،

ئەمەش بەختێكی باش بووە بۆی و وایلیكرد خۆی بۆ سەفەركردن و گەشتوگوزارو نوسین و بیركردنەوە تەرخان بكات، بەبێ ئەوەی ئەوانە كێشەی مادیی بۆ دروستبكەن.

"شۆبنهاوەر" ساڵی ١٨٢٣ توشی نەخۆشییەكی دەرونی یاخود كەئابەیەكی عەسەبی دەبێت، بەڵام دواتر لەرێگەی نوسین و كاری داهێنانەوە لەو نەخۆشییە رزگاری دەبێت و كۆمەڵێ كتێبی گرنگ بلاودەكاتەوە، لەوانە (وتارێك دەربارەی ئازادی ئیرادەی مرۆڤ)، (دوو كێشە سەرەكییەكەی ئەخلاق) ساڵی ١٨٤١، "شۆبنهاوەر" لەو كاتەدا تەمەنی لەسەرو پەنجا ساڵەوە بوو، لە ساڵی ١٨٣٣ تاكو كۆچی دواییەكەی لە ساڵی ١٨٦١، لەشاری (فرانكفۆرت) نیشتەجێ دەبێ، واتە بەدرێژایی سی ساڵ لە فرانكفۆرت دەمێنێتەوە، لەو شارەدا پەیكەرەكەی و شتگەلێكی زۆری لێیە كە "شۆبنهاوەر" بیری خەڵك دەخەنەوە و گەشتیاران تاكو ئێستا دەتوانن سەردانی بكەن. وەك وتمان "شۆبنهاور"لە كۆتاییەكانی ژیانیدا، ناوبانگی بەشێوەیەكی بەرفراوان و لەرادەبەدەر بلاوبوەوە و گەشتە ئاستێك ناوبانگی "هیگڵ"ی داپۆشی، بەم شێوەیە تۆڵەی ئەو ریسوابونە كۆنەی خۆی كردووە كە هیچ كەسێ گرنگی و بایەخی پێنەدەدا. بەڵام دوای ئەوە زۆر نەژیا تاكو چێژ لەو ناوبانگە پان و فراوانەی وەربگرێت، ئێمە ئەمە دەڵێین و دەزانین "شۆبنهاوەر" بەگوێرەی ئەو زەمانە تەمەنێكی دریژ ژیاوە، واتە ٧٣ ساڵ، ئەمە لەكاتێكدا "هیگڵ"ی نەیاری تەنها شەست ساڵێك تۆزێك زیاتر ژیاوە.

دواجار دانەری ئەم كتێبە دەڵێ: كاریگەری "شۆبنهاوەر" لەسەر رۆشنبیری ئەڵمانی و فەیلەسوفانی دوای خۆی، كاریگەرییەكی گەورەیە، لە ناودارترین قوتابییەكانی یاخود لە ناودارترین شوێنكەوتوانی مۆسیقاری مەزن "ریچارد فاگنەر"و فەیلەسوق گەورە "فردریك نیچە"یە، راستە "نیچە" دواتر دەستبەرداری دەبێت تاك فەلسەفەیەكی تایبەت بەخۆی دامەزرێنێ، بەڵام لە سەردەمی گەنجیەتیدا تا رادەی پەرستن "شۆبنهاوەر"ی خۆشویستوە.

سەرچاوە:

بيان الكتب ٤/١٠/٢٠٠٧